

З його колекцій світ дізнавався про Україну

В унікальній приватній збірці нагород та відзнак Юрій Сас-Подлуський зберіг багатющу фалеристичну спадщину періоду визвольних змагань українців.

Олександр Мельник (Київ)

Останніми роками інтерес суспільства до історії боротьби за незалежність України зростає з кожним днем. Цілоком природно, що такі пам'ятки історії як нагороди та відзнаки викликають неабияку зацікавленість не тільки у колекціонерів, а й у всього свідомого українського суспільства. Ці символи вільного духу та національної свідомості, втілені у метали, є незаперечними доказами, що ми — нащадки потужної та організованої сили, якою нам слід пишатись. Оскільки ці «підтвердження» нещадно нищилися різними ворогами України, то побачити українські нагороди та відзнаки навіть зараз у музеях незалежної країни досить проблематично.

Для багатьох читачів, які цікавляться цією темою, своєрідним «музеєм на сторінках» є книга Ярослава Семотюка, де вперше в українській новітній історії подана систематизована інформація про українську фалеристику. Поява цієї книги стала великою подією для українців усього світу. З моменту її першого видання минуло вже 15 років.

Коли йдеться про українську фалеристику, не можна не згадати про ті історичні постаті, які, без перебільшення, творили цю історію. Україна, яка тривалий час не мала власної державності, та бурхливі спроби її відновити призводили до повного чи часткового знищення музейних збірок. Така доля спіткала Львівський музей НТШ, Український музей у Празі.

Тому найбільш надійним місцем зберігання раритетів були закордонні приватні колекції. Декілька хвиль масової еміграції з України призвели до того, що більшість відзнак розпоршилась по всьому «вільному» світові. За відсутністю сучасних засобів зв'язку та під пильним наглядом радянських спецслужб, діло збирання та вивчення подібних матеріалів, навіть у 60–70-ті роки, було справою непростого та небезпечною.

Багато років тому до рук мені потрапило одне з українських еміграційних видань 60-х років минулого століття з дуже цікавою статтею — про українця, який мешкає в США і є відомим колекціонером українських нагород та відзнак. У статті

Антіна Кушинського розповідалось про доктора медицини Юрія Лукіяна Сас-Подлуського — одного з найвідоміших фалеристів у світі. Минуло ще кілька років активних пошуків, і мені пощастило познайомитись і навіть потоваришувати з цією видатною людиною.

«Українець, який ніколи не був в Україні!» — так жартома каже про себе Ю. Сас-Подлуський. Лікар-радіолог, професор, Військовий Значковий УВК, Генеральний Осавул відділу нумізматики і козацької геральдики Генеральної Управи Українського Вільного Козацтва, Почесний президент американського нумізматичного товариства, вільно володіє п'ятьма мовами... Рід Подлуських має князівське коріння.

Пан Юрій у свої 86 років вражає ясністю думки та сучасністю поглядів. Фалеристична колекція Доктора Подлуського є унікальною та вважається однією з найбільших у світі.

Отже, як все починалось...

Як розповідає сам колекціонер, його захоплення сягає корінням у далеке дитинство, що промайнуло в 30-х роках минулого століття у Перемишлі. Вчителька подарувала маленькому Юркові перші відзнаки. В основу його української фалеристичної колекції лягла збірка відзнак Українських Січових Стрільців, яка належала родичу пана Сас-Подлуського — підхорунжому УСС Мирославу Талпашу.

Еміграція до США, та активна дослідницько-пошукова робота дали змогу пану Юрію познайомитись та підтриму-

вати дружні стосунки з такими видатними історичними особами як генерал-хорунжий армії УНР Олександр Загородський, який був останнім Головою Орденської Ради лицарів Залізного Хреста, Микола Битинський, відомий український діяч, художник, який є автором проекту Хреста (ордена) Симона Петлюри, Секретар Капітули Залізного Хреста Іван Вінник, Заступник Голови Центрального проводу Братства Карпатських Січовиків Полковник інженер Антін Кушинський, генерал УНА Павло Шандрук та багато інших.

У 60-ті роки доктор Сас-Подлуський, як член нумізматичних товариств Америки та Європи, бере участь у багатьох виставках та конвенціях, демонструючи Українські військові нагороди та відзнаки. Так, у 1963 році під час виставки «Central States Numismatic Society» український колекціонер уперше представив експозицію за назвою «Nations in struggle against Communism», що можна перекласти, як «Народи у бою проти комунізму». Вперше широкому загалу представили українські нагороди: хрести УСС, Української Галицької Армії, Хрест Симона Петлюри, Залізний Хрест за Перший зимовий похід, Воєнний хрест, т.з. «шапкові відзнаки» УСС та кокарди УГА, УНР, шит «Броди» та відзнака УПА, а також різні відзнаки Українських комбатантських організацій.

Збірка відзнак Українських Січових Стрільців, з якої почалася колекція Юрія Сас-Подлуського (фото 60-х років).

На обкладинці журналу «The Medal Collector» генерал Армії УНР О. Загородський.

За що тематичну виставку Юрій Сас-Подлуський отримав першу нагороду — велику золоту медаль.

Для розуміння значення цієї події для України можна подати цитату зі статті Антіна Кушинського «Три тисячі орденів і відзнак»: «Відвідувачі виставки, що користалась великим успіхом, познайомились з участю збройної боротьби українців проти комунізму. Можна було спостерігати як в розмовах відвідувачів після огляду експонатів д-ра Ю. Сас-Подлуського творилась прихильна опінія про Україну. А треба сказати, що серед добірного елементу не лише великих нумізматів, а й представників інших інтелектуальних професій, що приглядали тим експонатам, бували й такі, що тільки тут побачили докази існування України і зрозуміли проблему нашої визвольної боротьби і з виставки відходили вже зі зміненими поглядами, прихильними в нашу користь» (Збережено оригінальний правопис та стилістику).

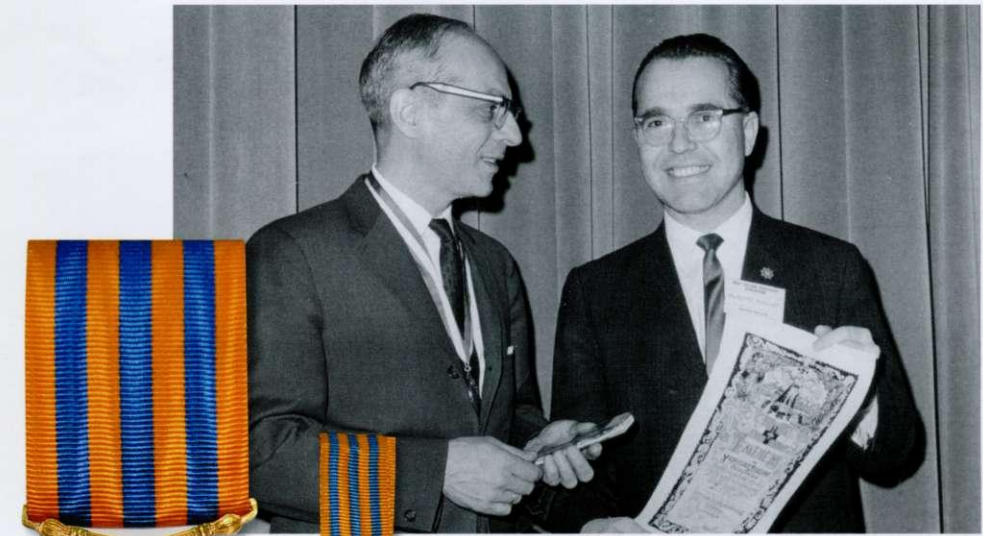
Після цього було ще багато, — а саме 35 перемог та почесних нагород. У тих же 60-х роках минулого століття доктор Сас-Подлуський підготував цикл статей англійською мовою для американського журналу «The Medal Collector», де вперше подав не лише вичерпну інформацію про самі нагороди, а й описав найважливіші події доби визвольної боротьби за незалежність. Треба зазначити, що в ті роки журнал публікував матеріали лише про нагороди офіційно визнаних держав. Тому саме завдяки старанням колекціонера-дослідника у журналі з'явилися публікації на цю тему, а на одній з обкладинок розмістити фотографії генерала Армії УНР Олександра Загородського на обкладинці журналу як і самих публікацій.

У цьому ж таки журналі започатковано розділ «Нагороди України» та опубліковані статті про наступні Українські відзнаки: Відзнака битви під Бродами The Medal Collector, May 1964 Vol.15, no.5; Воєнний Хрест The Medal Collector, June 1964 Vol.15, no.6; Хрест Симона Петлюри, The Medal Collector, July 1964 Vol.15, no.7; Орден Залізного Хреста, The Medal Collector, March 1964 Vol.15, no.9; Галицький Хрест The Medal Collector, February 1965 Vol.16, no.2, March 1965 Vol.16, no.3; Нагороди Українських Січових Стрільців, The Medal Collector, May 1965 Vol.16, no.5.

Активна діяльність доктора Сас-Подлуського безпосередньо сприяла розробці та виготовленню українських нагород та відзнак. Так, у 1967 році за проектом пана Юрія було видано Хрест Карпатських Січовиків. Як пише заступник голови Центрального проводу Братства карпатських січовиків полковник, інженер Антін

Доктор Юрій Сас-Подлуський поряд зі своєю унікальною колекцією. Експозиція присвячена визвольним змаганням в Українському національному музеї у Чикаго.

5 грудня 1965 року, Доктор Сас-Подлуський зробив спеціальну презентацію Ордена Залізного Хреста в Вашингтоні та подарував Американському національному музею (United States National Museum) Залізний Хрест «За зимовий похід і бої» з мініатюрою та грамотою. Ідея цієї події полягала в започаткуванні колекції Українською фалеристику у цій авторитетній установі. По задумці колекціонера, ця подія повинна була подати приклад іншим українцям і допомогти у справі формування колекцій та популяризації справжньої історії України у тогочасному «вільному світі» (на фото д-р Ю. Подлуський та д-р В. Клейн-Стефанеллі)

Хрест Карпатських Січовиків за проектом Ю. Сас-Подлуського

Автор з доктором Ю. Сас-Подлуським демонструють нагороди генерала-хорунжого армії УНР Олександра Загородського.

Хрест «За Другий зимовий похід»

Знак Спільної Юнацької Школи I видання

Численні нагороди Юрія Сас-Подлуського

Кушинський до Центрального проводу: «... щоб історичні події 1938–39 рр. в Карпатській Україні і участь в них наших побратимів були скоріше відзначені по прикладу інших формацій військових та учасників інших подій, які з історичної перспективи і не мали деякі такого епохального значення, як то було відродження Карпатської України і боротьба Карпатської Січі».

За безпосередньої участі доктора Сас-Подлуського, були видані Побратимська відзнака УВК, Хрест УВК з мечами та без них. Також на замовлення українських комбатантських організацій у 60-х роках минулого століття завдяки зусиллям дослідника було перевидано низку відзнак для колишніх українських вояків. Необхідність перевидання зумовила те, що під час Другої світової війни більшість відзнак виявились втраченими або вилученими Гестапо чи радянськими спецслужбами. Так були перевидані: відзнака VI Стрілецької дивізії, Хрест Директорії та інші. Згодом заради збереження української фалеристичної спадщини перевидано відзнаку Ради Січових старшин, відзнаку військових Відділів націоналістів (легіон полковника Р. Сушка), дружин українських націоналістів.

Минулоріч родина Подлуських подарувала унікальну колекцію української фалеристики, зброї та одностроїв Українському національному музею у Чикаго. Відтепер у музеї відкрито постійнодіючу експозицію «Козацька Доба» та, мабуть, найбільшу у світі експозицію, присвячену збройній боротьбі за незалежність України у минулому сторіччі. Тут можна побачити однострої та прапори різних українських військових формувань, зброю, унікальні нагороди та відзнаки. Особливо хотілось би виділити: різновиди Ордена Залізного Хреста, різновиди Ордена Симона Петлюри, Хрест Ордена Архистратіга Михаїла відомий як Хрест «За Другий зимовий похід», Знак Спільної Юнацької Школи I видання, знак Інструкторської Школи Старшин, повний комплект нагород УПА який був переданий Членом Проводу ОУН (б) Миколою Лебедем.

Треба сподіватися, що така робота по збереженню та вивченню історичної спадщини заради наступних поколінь Українців всього світу буде достойно відмічена сучасною Українською Державою.